

CARTEA CEA BUNĂ

INGRIJITĂ DE
SEXTIL PUȘCARIU
PROFESOR DE LIMBA ȘI
LITERATURA ROMÂNĂ LA
UNIVERSITATEA DIN CLUJ
MEMBRU AL ACAD. ROM.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota *121300 sublet*

Inventar *507079*

8R
N 42
44201

CONSTANTIN
NEGRUZZI
NOVELE

Oficiul Popular de Carte
Biblioteca centrală

INSTITUTUL PEDAGOGIC
- BUCUREȘTI -
BIBLIOTECA

CULTURA NAȚIONALĂ

INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
Nr. Inv. 6295
BIBLIOTECA

Lee's

1033083

No. 2

Biblioteca Centrală Universităţii
BUCUREȘTI
Cota 12/300 Sublet
Inventar 507079

VI

1959

CONSTANTIN
NEGRUZZI
NOVELE
SA PEDITAT ȘI
TIPĂRIT DE
CULTURA
NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI 1922

121 sub

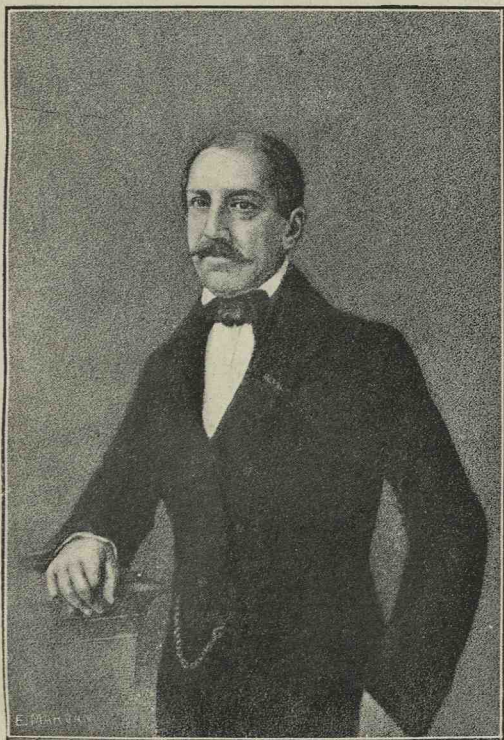
B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C507079

Drepturile rezervate

I N T R O D U C E R E

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL, cea dintâiu și cea mai frumoasă novelă istorică a literaturii noastre, a fost publicată în «Dacia literară» din Iași, la anul 1840.

În capitolul prim se descrie intrarea lui Lăpușneanu în Moldova, cu gândul de a ocupa tronul a doua oară. Câteva cuvinte aruncate de el boierilor, pe cari îi cunoștea atât de bine, servesc spre a-l caracteriza. Figurile sânt prinse în fugă. Abia zărim pe Stroici și Spancioac, mândri și cinstiți, îl vedem mai bine pe oportunistul Moțoc, trecând de partea lui Lăpușneanu când vede că Poarta îl sprijinește.

Capitolul al doilea povestește începutul domniei lui Lăpușneanu. Autorul o face pe scurt, în stilul simplu și bătrânesc al cronicarilor, insistând asupra câtorva scene însemnătoare. Ca o pregătire pentru cele ce au să urmeze, se dă dialogul Domnului cu Ruxanda, blânda Doamnă, care-i cere să înceteze cu omorurile. «Mâne îți voi da un leac de frică» răspunde fiorosul Domn.

Așa se anunță scena grozavă a măcelului la Curte, din capitolul al treilea. Urgia aceasta de sânge e descrisă în colori vii, căci artistul vede clar și nu se teme de a-și îmbrăca viziunea în cuvinte. În același timp apare pe scenă un element nou: e prostimea, norodul care vine furtunatic, mulțimea cu psihologia ei neașteptată, care întâia oară cere locul ce i se cuvine în literatura noastră.

După scena aceasta mare, în care culminează povestirea, eră greu a mai găsi o scenă finală de aceeași măreție. Totuși Negruzzi a aflat-o în cronica lui Grigore Ureche, care ne povestește:

«Zic unii că și moartea lui Alexandru Vodă au fost cu înșelăciune; că el mai nainte de moarte, văzându-se în boală grea și neavând nădejde de viață, au poruncit episcopilor, de-l vor vedea că-i despre moarte, să-l călugărească. De ce, văzându-l ei că au leșinat, și mai mult mort decât viu, după cuvântul lui l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi zic că dacă s'au trezit și s'au văzut călugăr, să hie zis că, de se va scula, va popi, și el pe unii. Care cuvânt înțelegând episcopii

«și boierii, și mai cu de adins Doamna Ruxanda, temându-se de acela cuvânt ce erà de a se temere, știind câtă moarte și groază făcuse mai nainte în boierii săi, temându-se și Doamna să nu petreacă mai rău decât alții, l-au otrăvit și au murit».

În capitolul al patrulea, Negruzzi ni-l prezintă pe Lăpușneanu slăbit trupește, dar capabil încă de a amenința și a alungă cu gestul unui domnitor pe mitropolit și pe Doamnă de la căpătâiul său de muribund. În fața acestei puteri deslănțuite cu atâta patimă trebuiă pusă o faptă totată de puternică: Doamna, alba și cucernica Ruxanda, pentruca să-și salveze copiii și țara de acest monstru, îi dă cu mâna ei veninul ucigător. Anume o adusesese artistul în capitolul al doilea, pentru ca s'o poată avea la îndemână acum la sfârșit, întocmai precum cu intenție lăsă să treacă pe dinaintea cititorilor în fiecare capitol, ca pe niște umbre, pe Stroici și Spancioc, cari aveau acum la urmă să descleșteze dinții Lăpușneanului cu vârful pumnalului, spre a-i turna pe gât drojdiile otrăvii de pe fundul paharului.

In «Istoria Imperiului Otoman» de Dumitru Cantemir se găsește următoarea pagină despre ocuparea Cetății Neamțului:

«Regele Poloniei..., la întoarcerea către casă, «ocupă cetatea Nemeț, dar nu fără dificultate, «deși eră deșartă de locuitori; căci din întâmplare rămăseseră acolo nouăsprezece vânători moldoveni; aceștia închid porțile, trag podurile și refuză regelui intrarea. Acesta, neștiind că «ce garnizoană puțină este în cetate, o bombardează patru zile în continuu. Vânătorii noștri «se apără cu bravură șiucid la cincizeci de «Poloni dimpreună cu comandantele artileriei. «In fine, la a cincia zi, văzând că zece camarazi ai lor au căzut morți, capitulează și «predau cetatea supt condițiune ca garnizoana «să se poată depărtă unde-i va plăcea. Regele «le acordă condițiunea. Dar când a văzut că «nu mai mulți de șase vânători ies din cetate, «aducând în spate pe alți trei camarazi ai lor «vulnerați, cuprins de admirațiune, furie și «rușine, dă ordin a-i spânzura îndată; Jablonovschi însă se întrepune și-i aduce aminte «că le-a promis a-i lăsa liberi; așa i-a lăsat «să meargă unde le place...»

Din acest sâmbure a alcătuit Negruzzi novela sa istorică *Sobiețchi și Români*, publicată mai întâiu în «Calendar pentru poporul românesc. Almanah de învățătură și petrecere», Iași 1846. Fapta eroică, extraordinară, a celor nouăsprezece plăieși ce țin pe loc pe însuși cuceritorul Vienii, formă un subiect cum nu se putea mai potrivit pentru un scriitor al epocii romantice, care voia să preamărească vitejia strămoșască. Cât de ușor putea fi exploatat acest motiv, pentruca, prin mici exagerări, eroismul străbunilor să ia proporții neobișnuite! Dar Negruzzi simte că orice exagerare ar fi un mijloc prea ieftin, prea comun de a mări efectul narațiunii sale, el evită tonul declamatoriu, domolind chiar extraordinarul acestei narațiuni prin explicările ce dă nesuccesului lui Sobiețchi. Incolo se ține strâns de tradiția istorică, introducând câteva note accesorii numai spre a-i împrumuta culoare locală și spre a caracteriza personagiile. In cuvintele sale cumpătate, în istorisirea sa bătrânească, tremură însă toată admirațiunea pentru vitejii plăieși, iar fapta lor răsare mare tocmai fiindcă e povestită cu atâta simplitate epică. Cu greu un artist ar fi

putut zugrăvi un tablou mai poetic decât sfârșitul acestei narațiuni!

Novela lui Negruzzi a servit lui Alecsandri ca subiect pentru drama sa istorică «Cetatea Neamțului».

Dintre cele două romane sociale ale lui C. Negruzzi, mai izbutite decât «Zoe» sânt *Scenele contemporane*, datând din 1836 și publicate în anul 1840 în «Curierul de ambe-sexe» și în «Dacia literară». Deși unitatea bucații nu este tocmai desăvârșită, fiecare capitol în parte denotă marile calități de prozator ale autorului. Numai un scriitor mare putea face cu atâta măiestrie descrierea societății chișineene adunată la o alergare de cai, cu doamnele îmbrăcate după ultima modă sosită din Apus prin portul Odesei. Urmează apoi istoria unei dragoste pasionale, cu toate elementele romantismului stăpânitor. Cu totul remarcabilă e analiza psihologică a orelor de tristeță din capitolul al treilea, când regrete și dorințe se luptă în sufletul eroului. Felul cum autorul își bate joc de pastorelele unui Florian, relevă o altă latură a scrișului său, ironia fină care stăpânește capitolul

final, la care a adăogat, în 1857, un epilog spiritual. Un deosebit farmec dă acestei novele dialogul vioiu care caracterizează atât de bine pe frumoasa și ușurateca doamnă B.

Constantin Negruzzi s'a născut în anul 1808. A început în fragedă tinereță să scrie, traducând din grecește și franțuzește. Mai târziu colaborează cu traduceri și lucrări originale, în versuri și proză, la foile lui Eliade Rădulescu și Gh. Asachi. Pe la 1840 e unul din cei mai de seamă colaboratori ai lui Kogălniceanu și Alecsandri, cu cari împreună a condus teatrul din Iași și a luptat pentru Unire. A ocupat felurite funcțiuni publice, fiind într'un rând și șef al departamentului finanțelor din Ministerul Panu. Societatea Academică l-a numit, în 1867, membru al ei, dar n'a luat parte la ședințe, căci o boală îndelungată i-a întunecat anii din urmă ai vieții. A murit la 28 August 1868.

S. P.

N O V E L E

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564—1569

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau...

IACOB ERACLI, poreclit Despotul, pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuiă țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a luă oști turcești și se înturnă acum să izgonească pre răpitorul Tomșa, și să-și ia scaunul, pe care nu l-ar fi pierdut, de n'ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărășit de șapte mii spahii și de vreo trei mii oaste de strânsură. Inșă pe lângă aceste, aveà porunci împără-

tești cătră Hanul Tatarilor Nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergeà alătura cu Vornicul Bogdan, amândoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoești Măria ta, răspunse curtezanul, țara geme supt asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedeà că Măria ta vii cu putere, îndată vor alergà și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n'aib nevoie a face ceea ce a făcut Mircea Vodă la Munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pe boierii noștri, căci am trăit cu dînșii.

— Aceasta rămâne la înalta înțelepciune a Măriei tale.

Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum, cer voie să se înfățișeze la Măria ta.

— Vie, răspuse Alexandru.

Curând intrară supt cortul unde el ședeà încungiurat de boierii și căpitaniii săi, patru boieri, din cari doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau Vornicul Moțoc, Postelnicul Veveriță, Spătarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru Vodă se închinară până la pământ, fără a-i sărută poala după obicei.

— Bine ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii Măria ta sănătos, răspuseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s'o mântuiu; știu că țara m'așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, Măria ta, zise Moțoc, țara este liniștită, și poate că Măria ta ai auzit lucrurile precum nu sânt, căci așa este obiceiul norodului nostru să facă din țințar, armasar. Pentru aceea obștea ne-a trimis pe noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește, și Măria ta să te întorci înapoi că...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scânteiară ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi, și voi merge ori cu voia ori fără voia voastră. Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg?

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sântem datori a-ți spune adevărul. Boierii sânt hotărîți a pribegì la Unguri, la Leși și la Munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști străine, și vai de biata țară când vom aveà răsboaie între noi, și poate și Măriei tale nu-i va fi bine, pentrucă Domnul Ștefan Tomșa....

— Tomșa! El te-a învățat a vorbi cu atâta dârzie? Nu știi cine mă oprește să nu-ți sfărâm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise, apucând măciuca de arme¹⁾ din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v'au învățat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s'a învrednicit a se numi Unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

¹⁾ *Măciucă de arme*, după franțuzescul «masse d'armes».

— Au doar nu sânt și eu Unsul lui Dumnezeu? Au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai Stolnicul Petre? Nu m'ați ales voi? Cum a fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s'a întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere? Și însă acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Râdeà; mușchii i se suceau în râsul acesta, și ochii lui hojma clipeau.

— Cu voia Măriei tale, zise Stroici, vedem că moșia¹⁾ noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor. Când astă negură de Turci va prădà și va pustii țara, pe ce vei domni Măria ta?

— Și cu ce vei săturà lăcomia acestor păgâni ce aduci cu Măria ta? adăogi Spancioc.

¹⁾ *Moșia* = patria (N. A.)

— Cu averile voastre, nu cu banii țărănilor pe care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar a venit vremea să vă mulg și eu pe voi. Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v'a trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle și din pielea lui căptușală dobelor mele.

Boierii ieșiră mâhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lupușneanu.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genuchi, nu ne pedepsi pe noi după fără-de-legile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean¹⁾, adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșităilor tăi! Cruță pe biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vină

¹⁾ *Pământean* = patriot (N. A.)

numai cu câți Moldoveni ai pe lângă Măria ta, și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul Înălțimei tale: și de-ți vor trebui oști, ne vom înarmă noi cu femeie și cu copii, vom ridică țara în picioare, vom ridică slugile și vecinii noștri. Incede-te în noi.

— Să mă încred în voi! zise Lăpușneanul înțelegând planul lui. Pe semne gândești că eu nu știu zicătoarea moldovenească: «Lupul părul schimbă, iar năravul ba»? Pe semne nu vă cunosc eu, și pe tine mai vârtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m'au biruit, m'ai lăsat? Veveriță îmi este vechiu dușman, dar încai niciodată nu s'a ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pe care nu

se silește a o tăinuî. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pe oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate pasările ce zboară se mănâncă. Dar tu, Moțoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoî la toți Domnii, ai vândut pre Despot, m'ai vândut și pe mine, vei vinde și pe Tomșa; spune-mi n'aș fi un nătărău de frunte, când m'aș încrede în tine? Eu te iert însă, că ai îndrăsnit a crede că iar mă vei putea înșelà, și îți făgăduesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voiu cruțà, căci îmi ești trebuitor ca să mă mai ușurezi de blestemurile norodului. Sânt alți trântori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate. El erà mulțămit de făgă-

duința ce câștigase; știa că Alexandru Vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputând înturna pe Lăpușneanu din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzând că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nicio ispravă la Tomșa, cerură voie să rămâie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc, ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

II

Ai să dai samă, Doamnă!...

TOMȘA nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia, și Lăpușneanul nu întâlnește nici o împiedicare în drumul său. Norodul pre-

tutindene îl întâmpină cu bucurie și nădejde, aducându-și aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și desvâli urîtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți; știau că norodul îi urăște, și pe Domn că nu-i iubește.

Indată ce sosise, Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei afară de Hotin, și le arse vrând să strice prin aceasta azilul nemulțămiiților, carii de multe ori supt adăpostul zidurilor acestora urziau comploturi și ațâțau revolte. Ca să se sece influința boierilor și să stârpească cuiburile feudalității, îi despuiè de averi supt feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre-norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorà din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i se arătà, capul vinovatului se spânzurà în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite, și el nu apucà să putrezească când alt cap îi luà locul.

Nimeni nu îndrăsneà a grài împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucrà ceva. O guardie numeroasă de lefecii, Albanezi, Sârbi, Unguri, isgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alexandru, care plătindu-i bine, îi aveà hărăziți; iar oștile moldovene supt căpitani creature a lui, le țineà pe margini; slobozind însă pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Intr'o zi el se plimbà singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lun-

gă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor, și care ieșea, după ce îi înfățișase planul unei nouă contribuții. Se părea neastâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, când o ușă lateralnică deschizându-se, lăsă să intre Doamna Ruxandra.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care — zice cronica — cu multă jale și măhniciune a tuturor, s'a îngropat în Sf. Mănăstire Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vrâstă supt tutoratul a doi frați mai mari, Iliș și Ștefan. Iliș urmând în tron părintelui său, după o scurtă și desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrățișă mahometismul, și în locul lui se suie pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începù a silì pre străini

și pre catolici a-și lepădă relegia, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară, pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, eră încuscriți cu Polonii și cu Ungurii, se supărară, și corespunzându-se cu boierii pribegi, hotărîră pieirea lui. Poate ar mai fi întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. *Nu hălăduiă de răul lui nici o jupâneasă, dacă eră frumoasă,* zice Cronicarul în naivitatea sa. Intr'o zi când se află la Tuțora, ne mai așteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, au tăiat fringhiile cortului supt care el ședeà, și dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție

unui oarecărui numit Jolde, pre care îl aleseseră de Domn. Dar Lăpuşneanul ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui, și prinzându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură, și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte biruitorului.

Când intră în sală, ea eră îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fiice și surori de Domn.

Peste zobonul¹⁾ de sfoară aurită, purtă un benișel de felendreș²⁾ albastru, blănit cu samur, a căruia mânice atârnau cu mari paftale de matostat, împrejurate cu pietre scumpe; iar pe grumazii ei atârnă o salbă de multe

¹⁾ *Zobon*: haină lungă, deschisă dinainte (N. A.)

²⁾ *Felendreș* = catifea (N. A.)

șiruri de mărgăritar. Șlicul de samur, pus cam într'o parte, erà împodobit cu un surguciu alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțeà despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei aveà acea frumusețã, care făcea odinioară vestite pe femeile României și care se găsește rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă erà tristă și tânjitoare, ca floarea expusă arșiței soarelui, ce nu are nimic s'o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădându-și relegea, și pre celalalt ucis; și mai întâiu hotărîtã de obștie a fi soția lui Jolde (pe care nici îl știà), acum fusese silitã de aceiași obștie, care dispozà de inima ei fără a o mai întrebà, a da mâna lui Alexandru Vodã, pe care cinstindu-l și supuin-

du-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puțină simțire omenească. Apropiindu-se, se pleacă și-i sărută mâna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicându-o ca pe o pană, o puse pe genuchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea Doamnă? zise el sărutându-o pre frunte; ce pricină te face astăzi când nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineață?

— Lacrimile jupâneselor văduve care se varsă la ușa mea, și care strigă răsplătire la Domnul Hristos și la Sfânta Născătoare, pentru sângele care verși.

Lăpușneanul posomorîndu-se desfăcù brațele; Ruxanda, căzù la picioarele lui.

— O bunul meu Domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâ-

ția sărimani!¹⁾ Gândește că Măria ta ești preaputernic și că niște săraci boieri nu-ți pot strică. Ce-ți lipsește Măriei tale? N'ai cu nimeni războiu; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe cât te iubesc! și copiii Măriei tale sânt frumoși și tineri. Judecă, că după viață este și moarte, și că Măria ta ești muritor și ai să dai sama! Pentru că cu mănăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispi-tești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăcă, și...

— Muiere nesocotită! strigă Lupușneanul sărind drept în picioare, și mâna lui prin deprindere se rezemă pe junghiul²⁾ din cingătoarea sa; dar

¹⁾ *Sărimani* = orfani (N. A.)

²⁾ *Junghiu*: un cuțit a căruia mâner se ascunde în teacă și care slujește spre înjungherea dușmanului învins. În Franța se numește «miséricorde». (N. A.).

îndată stăpânindu-se, se pleacă, și ridicând pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău nu știu ce se poate întâmpla. Mulțamește sfântului mare mucenic Dimitrie isvorîtorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De așa ști că mă vei și omorî, nu pot să tac. Eri, când voiam să intru, o jupăneasă cu cinci copii s'au aruncat înaintea rădvanului meu¹⁾ și m'au oprit arătându-mi un cap țintuit în poarta curții. Ai să dai sama Doamnă! îmi zise, că lași pe bărbatul tău să ne

¹⁾ *Rădvan*: un fel de caretă așezată pe dricuri (N. A.)

taie părinții, bărbații și frații... Uită-te Doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora care au rămas săraci! Uită-te! — și îmi arată capul sângeros, și capul se uită la mine grozav! — Ah! stăpâne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zâmbind.

— Vreau să nu mai verși sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiate, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimâine nu vei mai vedeà, răspunse Alexandru Vodă; și mâne îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mâne vei vedeà. Acum, dragă Doamnă, du-te de-ți vezi copiii, și caută de casă cum se cuvine unei

bune gospodine, și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mâne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mâna. Bărbatul său o petrecu până la ușe.

— Ei, pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armașul său, care intrase atunci.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III

Capul lui Moțoc vrem...

DE cu sară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la Mitropolie, unde eră să fie și Domnul, ca să asculte

liturghia și apoi să vie să prânzească la Curte.

Când sosi Alexandru Vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Impotriva obiceiului său, Lăpușneanul în ziua aceea era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purtă coroana Paleologilor, și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghiu cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zăreă o zea de sârmă.

După ce a ascultat sfânta slujbă, s'a coborât din strană, s'a închinat pe la icoane, și apropiindu-se de racla Sf. Ioan cel Nou, s'a plecat cu mare smerenie, și a sărutat moaștele sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față, și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta suindu-se iarăși în strană, se înturnă către boieri și zise:

«Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi am arătat asprime către mulți; m'am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m'a silit numai dorința de a vedea conținând gâlceviri și vânzările unora și altora, care ținteau la răsipa țării și la peirea mea. Astăzi sânt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice Mântuitorul: *Bate-voiu păstorul, și se vor împăraștia oile.*

«Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște

frați, pentrucă aceasta este una din cele zece porunci: să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine, și să ne iertăm unii pre alții, pentrucă sântem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcù cruce — să ne ierte nouă greșalele precum iertăm și noi greșiților noștri».

Sfârșind această deșănțată cuvântare, merse în mijlocul bisericii și după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta, și în stânga, zicând: Iertați-mă oameni buni, și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, Măria ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, rezemați de un mormânt lângă ușe, însă nimeni nu le-a luat sama.

Lăpușneanul ieși din biserică, pof-tind pre boieri să vie ca să ospăteze

împreună: și încălecând se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru Vodă.

— Te sfătuesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celalalt; și se amestecară în norod. Aceștia erau Spancioc și Stroici.

La Curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor putea ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țăranului. Cât pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici pre-puneă vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru Vodă: cărtea numai asupra ministrului său Mo-

toc, care întrebuiță creditul ce avea la Domn, spre împilarea gloatei. Căci deși erà neconținute jalobele obștiei pentru jefuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundeà, sau nu le ascultà.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni cãlãri, întovãrãșiți fieștecare de câte douã trei slugi. Luau sama însã cã curtea erà plinã de lefecii înarmați, și cã patru tunuri sta îndreptate spre poartã; dar socoteau cã sânt puse pentru a serbã dupã obiceiu ceremonia prin salve. Unii poate cã-și prepuneau vre-o cursã, dar odatã intrând, nu se mai puteã înturnã, cãci porțile erau strãjuite, și pãzitorii porunciți a nu lãsã sã iasã nimeni.

Adunându-se boierii, 47 la numãr, Lăpușneanul se puse în capul mesii,

având în dreapta pe logofătul Trotușan, și în stânga pe vornicul Moțoc. Incepură a zice din surle și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia pe vremea aceea nu se introdusese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mâncări grecești fierte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, și în sfârșit fripturile cosmopolite. Pânza mesii și șervetele eră de filaliu¹⁾, țesute de casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lângă părete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase pline de vin de Odobești și de Cotnari, și la spatele fieștecăriuia boier *dvoreà* câte o slugă,

¹⁾ *Filaliu*: o țesătură foarte subțire (N. A.)

care *dregeà*¹⁾. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate pline de vin; slujitorii mâncau și beau; boierii mâncau și beau. Acum căpetele începură a se înfierbânta: vinul își făcea lucrare. Boierii închinău și urau pre Domn cu vivate zgomoatoase, la care răspundeau lefecii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum erà aproape a se sculà de la masă, când Veveriță ridică paharul și închinând zise: Să trăești întru mulți ani Măria ta! Să stăpânești țara în pace, și milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strică pe boieri, și a bântui norodul...

¹⁾ *Dregeà* = turnà vin (N. A.)

N'apucă să sfârșească, căci buzduganul armașului lovindu-l drept în frunte îl oborî la pământ.

— A! voi ocăriți pre Domnul vostru strigă acesta: la ei flăcăi! In minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile îi loviră; și alți ostași aduși de căpitanul de lefecii intrară și năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luase pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moțoc silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simțea părul zburlindu-i-se pre cap, și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat eră groază a privi această scenă sângeroasă. Inchipuiască-și cinevă într'o sală de cinci stânjeni lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spre ucidere,

calăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii neavând nici o grije, surprinși mișelește pe din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesei se făceau arme în mâna lor: unii deși răniți se încleștau cu furie de gâtul ucigașilor, și nescotind ranele ce priimeau, îi strângeau până îi înădușau. Dacă vreunul apucă vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii pieriră, dar în sfârșit nu mai rămase nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră, și vinul amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor văzându-se lovite fără de veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scăpară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dase alarmă pe la casele boierilor; și invitând pe alte slugi și oameni boierești, burzuluiseră norodul, și tot orașul alergase la poarta Curții, pe care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărită din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe armaș să-i întrebe ce vor și ce cer? Armașul ieși.

— Ei, vornice Moșoace, zise apoi întorcându-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de reii ceștia, și am scăpat țara de o așa râie?

— Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mârșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuesc pre Măria ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei tale a apucat mai nainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentrucă... fiindcă... erà să...

— Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pre Moțoc, care se învălmășà în vorbă. Imi vine să poruncesc să dea cu tunurile în prostimea aceia. Ha, cum socoți și dumneata?

— Așa, așa, să-i împoaște cu tunurile; nu-i vreo pagubă c'or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au pierit atâția boieri. Da, să-i omoare de istov.

— Mă așteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oțerire Lăpușneanul, dar să vedem întâiu ce vor.

În vremea aceasta armașul se suise pe poarta curții și făcând semn, strigă: Oameni buni! Măria sa Vodă întrebă ce vreți și ce cereți? și pentruce ați venit așa cu *zurba*?

Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se așteptă la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentruce a venit și ce vrea. Incepù a se strânge în cete, cete, și a se întrebà unii pe alții ce să ceară. Insfârșit începură a strigà:

— Să micșoreze dăjdiile! Să nu ne zapciască!

— Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jefuiască!

— Am rămas săraci! — N'avem bani! — Ni i-au luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! — El ne belește și ne pradă! — El sfătuește pre Vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsim un eho în toate inimile, fu ca o scânteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas strigă: capul lui Moțoc vrem!

— Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzând pre armaș intrând.

— Capul Vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șerpe; n'ai auzit bine, fârtate! vrei să șuguești, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sânt aceste! Ce să faci cu capul meu? îți spun că ești surd; n'ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr ostașii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra

pe ziduri, de unde strigă în gura mare:
Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc
vrem!

— Oh! păcătosul de mine! strigă
ticălosul. Maică preacurată Fecioară,
nu mă lăsă să mă prăpădesc!...

Dar ce le-am făcut eu oamenilor
acestora? Născătoare de Dumnezeu,
scapă-mă de primejdia aceasta, și mă
ur să fac o biserică, să postesc cât
voiu mai aveà zile, să ferec cu argint
icoana ta cea făcătoare de minuni de la
Mânăstirea Neamțului!...

Dar milostive Doamne, nu-i ascultă
pe niște proști, pe niște mojici. Pune
să deie cu tunurile într'înșii!... Să
moară toți! Eu sânt boier mare; ei
sânt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lă-
pușneanul cu sânge rece; să omor o
mulțime de oameni pentru un om, nu

ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuși când îmi spuneai că nu mă vrea nici mă iubește țara. Sânt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele¹⁾ și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgându-și barba, căci pre vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de giupâneasa și copilașii mei! lăsați-mă să mă spovedesc! și plângea și țipă și suspină.

— Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! Fii Român

¹⁾ Székely, vestitul general ungur (N. A.)

verde! Ce să te mai spovedești? Ce-ai să spui duhovnicului? Că ești un tâlhar și un vânzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului, și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru Vodă celor ce-i pradă țara.

Indată armașul și căpitanul de lefecii începură a-l târîi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrînd să se împotrivească; dar ce puteau bătrânele lui mâni împotriva a celor patru brațe zdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împiedecă de trupurile confratilor săi, și lunecă pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră și sateliții tiranului ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzù în brațele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcù bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru Vodă la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască Măria sa Vodă! răspunse gloata. Și mulțămindu-se de astă jertfă, se împrăști.

În vreme ce nenorocitul Moțoc pierè acest fel, Lăpușneanul porunci să ridice masa, și să strângă tacâmurile; apoi puse să râteze capetele ucișilor, și trupurile le aruncă pre fereastră. După aceea, luând capetele le așeză în mijlocul mesii pre încet și cu rânduială, puind pre ale celor mai mici boieri dedesubt și pre a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până ce făcù o piramidă de patruzeci și șapte căpațâni, vârful căreia se în-

cheià prin capul unui logofăt mare. Apoi spălându-se pe mâni, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închideà, și intră în apartamentul Doamnei.

De la începutul tragediei aceștia, Doamna Ruxanda neștiind nimic de cele ce se petreceau, erà îngrijită. Ea nu puteà aflà pricina zgomotului ce auzise, căci după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșeau din apartamentul lor, și slujnicile nu puteau a se riscà în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneată, ieșind, auzise vorbă, că este zurbà asupra lui Vodă, și adusese această veste stăpânei sale.

Buna Doamnă temându-se de furia norodului, erà speriată, și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-a fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină 'cu mine, Doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s'au fost luat la sfadă, dar s'au liniștit. Zicând aceste, luă pe Ruxanda de mână și o aduse în sală.

Intru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un țipet strașnic, și leșină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpușneanu zâmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luând-o în brațe o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pe căpitanul de lefecii și pre armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoi-turile cânilor acestora, iar titvele lor

să le înșire pre zid, zise lefeciului. Iar tu, adresându-se către armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Insă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonacii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

— Spuneți celui ce v'a trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedeà până a nu murì!

IV

*De mă voiu sculà, pre mulți am
să popesc și eu...*

PATRU ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru Vodă, credincios făgăduinței, cedase Doamnei Ruxandei, nu mai tăie-se nici un boier. Dar pentruca să nu uite dorul lui tiranic de a vedeà suferiri omenești, născocì feluri de schingiuri.

Scoteà ochi, tăia nasuri, ciunteà și secà pe care aveà prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cutezà a cârti cât de puțin.

Cu toate acestea, erà neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc și Stroici, care ședeau la Cameniță, așteptând și pândind vreme. Deși aveà doi gineri grafi cu mare influență la Curtea Poloniei, erà îngrijit de acești doi boieri, să nu invite pre Poloni, care nu căutau decât pretexte, spre a intrà în Moldavia; dar acești doi Români erau prea buni patrioți, ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpușneanul le scrise în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimic, dar ei știau cât prețuește jură-

mântul lui. Ca să-i privegheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pe care o întări mai cu osebire; însă aici se bolnăvi de langoare. Boala făcù răpezi înaintiri și în curând tiranul se văzù la ușa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase și amenințătoare, îngrozindu-l și chemându-l la judecata Dumnezeului dreptății. În deșert se învârtea în patul durerii, căci nu putea află răgaz.

Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pre boieri, și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își cerù iertare dela toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean Scaunului, și să-l ajute; căci fiind în fragedă vârstă, înconjurat de puter-

nici vrăjmași, nu se va putea apăra nici pre sine nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor avea dragoste și supunere către Domn. «Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voiu și ridică din boala aceasta, sânt hotărît a mă duce la călugărie în mănăstirea Slatina, unde să mă spălesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci vă rog, părinți arhieriei, de mă veți vedeă aproape de moarte, să mă tundeți călugăr»...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea, îi îngheță trupul, încât mitropolitul și episcopii crezând că se sfârșește, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea până a nu se face Domn.

După aceasta salutând pre Doamna Ruxanda de regentă în vremea mino-

rității fiului ei, proclamară pre Bogdan de Domn. Apoi îndată porniră stafele pe la boierii din țară și emigrați, și pe la căpitanii oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea eră mută și pustie ca un mormânt de urieș. Nu se auziă decât murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stâncoasele ei coaste, sure și goale, și strigătul monoton a ostașilor de strajă, care întru lumina crepuscului se zăreau rezămați pre lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntâlnind pre nime; în sfârșit o slugă arătă camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare zgomot, și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzù doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statui de bronz; se uită pe dînsul și se văzù coperit cu o rasă; pe căpătâiul său sta un potcap. Vru să ridice mâna și se împedică în niște metanii de lână. I se părù că visează, și iarăși închise ochii; dar re-deschizându-i peste puțin, văzù aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahî, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într'însul începù a fierbe, și sculându-se pe jumătate:

— Ce pocitâni sânt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară boaite! Eșiți că pre toți vă omor! Și căută o armă pe lângă el, dar negăsind decât

potcapul, îl azvârli cu mânie în capul unui călugăr.

Intru auzul strigărilor lui, Doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultând la ușă.

— A! voi m'ați călugărit, strigă Lăpușneanul cu glas răgușit și sperios; gândiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va sănătoșă, și...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gândește, păcătosule, că ești monah; nu mai ești Domn! Gândește, că prin hulele și strigările tale sparii preastă femeie nevinovată, și pre acest copil în care rează nădejdea Moldaviei...

— Boiată fățarnică! adăogă bolnavul, zbugiumându-se a se scula din

pat, tacă-ți gura; că eu care te-am făcut Mitropolit, eu te desmitropolesc. M'ați popit voi, dar de mă voiu îndreptă, pre mulți am să popesc și eu. Iar pre cățeaua asta voiu s'o taiu în patru bucăți împreună cu țâncul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boaitelor și a dușmanilor miei. Minte acel ce zice că sânt călugăr! Eu nu sânt călugăr, sânt Domn! Sânt Alexandru Vodă!... Săriți flăcăi! Unde's voinicii¹⁾ miei?... Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pe toți... Nici unul să nu scape... A! mă 'năduș!...²⁾ Apă! apă! apă! — și căzù răsturnat pe spate, hârcăind de turbare și de mânie.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întâmpinară Stroici și Spancioc.

¹⁾ *voinic*, cu sensul arhaic de «soldat».

²⁾ *innăduși*, moldovenism pentru «innăbuși».

— Doamnă! zise Spancioc apucând de mână pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă! strigă ea înfiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața Măriei tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destul a făcut. Moară tatăl, ca să scape fiul.

O slugă ieși. — Ce este? întrebă Doamna.

— Bolnavul s'a trezit și cere apă și pe fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcnì duioasă mamă, strângând cu furie copilul la sân.

— Nu-i vreme de stat în gânduri, Doamnă, adăogì Spancioc. Aduți a-

mente de Doamna lui Ștefăniță Vodă și alege între bărbat și între fiu.

— Ce zici părinte? zise sărmana femeie, înturnându-se cu ochii lacrimători spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru Domn; și pre cel vechiu Dumnezeu să-l ierte, și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint, plin de apă, care-l aducea sluga; și apoi mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsa să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, care crepase ușa și se uită.

— Intreabă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — Doamna tremură — îi dă paharul — nu vrea să-l ia!..

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ți fie de bine, Măria ta!

Ruxanda ieși tremurândă și galbănă, și rezămându-se de părete:

— Voi să dați samă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m'ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni: Să mergem, zise Doamnei.

— Dar cine va căută de nenorocitul acesta?

— Noi, răspuse boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise Doamna cătră mitropolitul, și se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanu sta întins cu fața în sus, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung, și necunosându-i îi întrebă, cine sânt și ce voesc?

— Eu sânt Stroici, răspunse acesta.

— Și eu Spancioc, adăogî celalalt; și ceeace voim, este să te vedem până a nu muri, cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmașii miei! suspină Alexandru.

— Eu sânt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pe care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri, și care a scăpat din ghearele tale! Spancioc a cărui avere ai jefuit-o lăsându-i femeia să cerșetorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pânțele!

— Zi: *Acum slobozește*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m'ați otrăvit, nelegiuților! O ce foc! — Unde-i Doamna? Unde-i copilul meu?

— S'au dus și te-au lăsat cu noi.

— S'au dus și m'au lăsat! m'au lăsat cu voi! Oh! omorîți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfâșie; înjunghe-mă! zise, întorcându-se spre Stroici.

— Nu-mi voiu spurcă vitejescul junghiu în sângele cel pângărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zburcună în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă... dați-mi ceva să beau!

— Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă; au rămas

drojdiile otrăvii. Bea și te răco-
rește!

— Ba; ba nu, nu vreau, zise bol-
navul strângând dinții.

Atunci Stroici îl apucă și-l ținù ne-
clintit; iar Spancioc, scoțând cuțitul
din teacă, îi descleștă cu vârful lui
dinții, și îi turnă pe gât otrava ce mai
eră în fundul paharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur, ce
vede trunchiul și securea ce a să-l
lovească, voi a se înturnă cu fața spre
părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? zi-
seră boierii. Ba, se cade spre osânda
ta să ne privești; învață a muri, tu
care știai numai a omorî. Și apucându-l
amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se
la el cu o bucurie infernală, muștrându-l.

Nenorocitul Domn se svâlcolea în
spasmele agoniei; spume făcea la gură;

dinții îi scrâșneau, și ochii săi sângerăți se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfârșit își dete sufletul în mânilor călăilor săi.

Acest fel fu sfârșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La mănăstirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

SOBIETKI ȘI ROMÂNII

1684

PE drumul ce duce cătră cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui Septembrie 1686 se vedeà o oaste mergând. După un trup de lănceri ce deschideà marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea căroră erau trei: unul în floarea vârstei, posomorît, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Toți trei în haine poloneze. În sfârșit veneà duiumul oastei; trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță popolită, amestecați în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzeà nici surlă, nici tobă, numai troyotul cailor, și pasul

oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n'au ros decât coaja copacilor, și oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste în stare așa ticăloasă e aceea ce a îngiosit de atâtea ori trufia semilunii, iar acei trei fruntași sânt hatmanii Iablonovski și Pototki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki riga Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala Leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor a se retrage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor, a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează mișelește fără a îndrăsnî să-și deie piept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă: a nu

întâmpină în drumul său decât o fi-roasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dînsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care și ei se împărtășau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobietki când, ridicând capul, zări pe sprinceană dealului înălțându-se tru-fașă dinaintea lui cetățuia Neamțu. Cu bună samă vr'un cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni!

— La vreme de războiu, aici Domnii Moldovei obișnuiesc a-și trimete averile lor, răspunse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voiu să-mi răzbun pe Cantemir, care mă înșală și mă făcù să pierd atâția viteji.

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne ur-

măm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobietki fără a i se cuceri. N'avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele Măriei tale e destul tun, zise Pototki.

Trufia Polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la idea unei izbânzi atât de lesnicioase, și îndată dete poruncă să se înșire oastea cătră cetate.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei care eră la Fălciu pe lângă Domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise un tânăr plăieș a cărui cal asu-

dat pășteà înșelat troscotul ce creșteà pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân de care se vedeà că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd tată? Blăstămăție! Târgul îi în jac. Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi zic că-s creștini!

— Creștini! au prădat bisericile și mănăstirile de odoare. Nu știți încă? S'au dus să ieie pe Sfânta¹⁾ de la Trisfetitele.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul; eram acolo când au mers să ieie racla Sfintei, dar călugărul simțind, a închis poarta, și n'a vrut să deschidă; atunci...

¹⁾ Moaștele St. Paraschive dela Epivata, aduse cu cheltuiala Domnului Vasile Vodă (N. A.)

— Puiu de om călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunci Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întâiu a trimis răspuns călugărului care ședeà în clopotniță, să deschidă, ori face mănăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo lifta cea păgână! Și ce a făcut popa?

— El a răspuns că nu se așteptă s'audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că Măria sa e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, și s'a îngropă supt zidurile bisericeii, și apoi lumea va judecă între dînsul atât de slab și între Măria sa atât de tare.

Auzind aceste, Leahul s'a făcut foc de mânie și dase acum poruncă să

împuște, când unul din hatmanii lui i-a zis nu știu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Indestul că l-a înduplecat să deie pace bisericii.

— Și ce fac acum Leșii la Iași?

— Este o săptămână de când s'a dus după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe Bahluiu în sus, gândind c'or găsi de toate; dar acolo să vedeți. Vodă din lagărul Turcilor cum a auzit de aceasta a și pornit după dînșii un Mirzac c'o mulțime de Tătari și vr'o cinci steaguri de Moldoveni, iar mai întâiu a trimis pe loc pe căpitanul Turculeț c'o strajă de călăreți, care apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar fânului și fânațelor, a ascuns prin gropi și orzul, și dușmanul avea tot

pustiu în drumul său, încât ajungând la Cotnar nu găseà să mănânce decât poamele copacilor ; ba încă a pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care cum bea, crăpà ; și vai de capul lor ! piereau cu sutele și ei și caii, iar care rămâneà pe urmă, cădeà în mânilor Moldovenilor, care fără mai multă judecată ori îl spânzurà, ori îl înțepà.

— Osânda Sfintei Paraschive ! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate ?

— Eu — știți că m'ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s'au dus Leșii, m'am luat cât coala pe urma lor până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu căpitanul Turculeț, care mi le-au spus ; ș'apoi după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-adreptul peste codrii... Dar oare ce buciună străjerul ?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sânt! strigă tânărul ce venise de curând și pe care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici.

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Incuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică Leahul c'a intrat într'o cetate românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi sântem numai nouăsprezece și asta-i oaste întreagă, observă unul, cum se...

— Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i pieri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel înfruntat, se trase rușinat și se suî pe ziduri.

În vremea aceasta oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit domnule, ce poștești de la noi?

— Măria sa Riga Poloniei, mare duce de Lituania ș. c. l. (urmă titlurile) vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic, iar cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece supt ascuțitul sabiei.

— Du răspunsul Măriei sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de astea

am mai auzit noi, și tot nu ne-am speriat. Mai bine Măria sa și-ar căută de drum și ar da pace unor oameni, care nu i-au făcut nimic. Cetatea n'avem gând să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sânt în ea nici averi nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puște, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înlăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purtă grije de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

— Incă odată vă întreb, vă închi-nați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începù. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe

care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură oboreà câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii piereau fără a face spor.

În ziua dintâiu doi vânători pieriră. A doua zi și a treia zi, mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzù împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut? tată, întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit de un picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit d'ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mâni dimineată urcă-te pe poartă și leagă în vârful săneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmeală să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobiętki răpezindu-se călare înaintea lor. Ce săneți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit din spatele fiului său.

— Cum! atâția sânteți?

— Zece din noi au pierit din mila Măriei tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atâția viteji? zise Riga de Polonia. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mânie; trebui o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang, — Spânzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurară pe plăieși, carii depuind jos răniții, își făcură semnul crucei și rezămându-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșiare această scenă.

— Fie-mi iertat, Sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de Regele care ședeà posomorît și mâ-

nios, a arătà Măriei tale, că acești viteji n'au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobietki că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobietki ca deșteptat din somn, îți mulțumesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceștii s'au purtat vitejește. Să li se dea fiecăruia câte cincizeci de zloți. Apoi înturnându-se către Români: «Voinicilor, zise, sânteți slobozi; mergeți în pace, și spuneți copiilor și fraților voștri, că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui de Polonia».

Indată se făcù loc Moldovenilor, cari luându-și răniții se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se coborà

încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise purtând pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

SCENE CONTIMPORANE

I

O ALERGARE DE CAI

TOT oraşul Chişinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui Septembrie cu aşteptarea D. Conte Voronţov, guvernatorul general a Neorusiei şi Basarabiei ; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marelui Regat al Angliei lângă Curtea Petersburgului, pe la Odesa, împiedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în faţa D. guvernator civil, generalul Federov.

Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba

aristocratică, canalia, șede împrăștiată pe câmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n'o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n'ar fi sprijinită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într'o cercoferință de trei *verste* însemnate cu stâlpușori de lemn de 3—4 stânjeni departe unul de altul, iar dinaintea galeriei este bariéra de unde pleacă alergătorii, care, într'o fugă, sânt datorii a face giurul pieții de patru ori, adecă o cale de douăsprezece *verste*, mai jumătate poștă; și doi, care întrec pe ceilalți, ajungând mai nainte ținta, primesc, cel întâiu un vas de argint prețuit 1.500 ruble asignați; cel al doilea, 500 ruble, care bani îi dă visteria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniele Rusiei. Scopul este

ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor, și e foarte nemerit, pentrucă acum toată călărimea se îndestulează din țară, în vreme ce mai de mult eră nevoie a se cumpără cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armăsari și iepe sânt primiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decât de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *înmundirați*, da acestei privilegii o pompă solemnă ce aduce aminte de turnerile cavalerilor vrâstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimii lor, și aceștia aleargă ca să câștige 1.500 de ruble.

Galeria eră tixită de dame frumoase, frumusele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odessa fiind

port-franc se însărcinează a îmbrăca pe chişineence; și e curios a le vedeà pe toate cu toaleta răcoroase și frumoase, și stofele englezești și franceze, cum foşnesc trecând cu despreț pe supt barba vameşilor, care le privesc strâmbându-se și strângând din umeri.

Un frumos landau de Viena veneà înhămat de patru telegari roibi. Vizitiul în vechiu costum rusesc, cu barba lungă, în mână cu hățuri acoperite cu ținte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deși rusesc, aveà o formă cu totul moldovenească; adecă erà mai elegant și covârşind măsurile obiceiului, căci caii de la roate erà cel puțin de trei stânjeni depărtați de naintașii pe care-i mână un frumos băiat ca de 16 ani, strigând neîncetat padi! padi!

cu un glas ce răsună ca piculina între instrumentele unui orhestru.

In acel echipagiu, dinapoi erà o tânără damă blondă, a căreia figură aveà acea blândețã ce se vede învecinicite de penelul lui Rafael, și un june brunet, care de pe barbetă și mustăți se cunoșteà cã erà străin. Dinainte erà un om bălan ce puteà să aibă 35 ani. Chipul său erà frumos și interesant, dar o întristare desnădăjduită se vedeà pe fața sa palidă. El purtă ochelari verzi, și țineà mânele tinerei dame strânse întru ale sale cu o familiaritate neiertată altui decât unui bărbat.

Cât pentru străinul brunet, el pãreà cã nu bagă samă cã e lângă o frumusețã, și nu se uită la scena conjugală, care urmare a lui dovedeà sau cã acea jună femeie îi erà rudă, sau cã inima

lui erà prinsă, sau că erà un nesimțitor; pentrucă dama (precum am mai spus) erà atât de frumoasă, încât văzând-o cineva, trebuià dacã nu s'ar fi înamorat, cel puțin să o privească ca pe un cap-d'operă a naturei.

Tânărul om smolit, eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția, d-na Ș., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul bărbatului său, iar eu, făcându-mi loc printre dame cam cavalierește, călcând pe bătăturile moșnegilor cari mă da la toți dracii, cotind uniforme în dreapta și în stânga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghionțiților și călcaților, am alergat la celalalt capăt al galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasăre de paradis. Stăpâna acei capele erà fanalul care mă luminà, magnetul ce mă trăgeà...

Nu voiu întreprinde a descrie frumusețile doamnei B., pentru că simț că acum după trecere de cinci ani, ori cât aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar silii imaginația mea să galopeze fără voie, și aş călcă hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voiu vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semănă cu suspinul amorului nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B., mă primì cu un zâmbet încântător, și văzând negura de gelozie, ce se răspândise pe fața mea, întru vederea unui tânăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dânsa:

— Iți recomand pe d. Arsenie Timofeevici I., îmi zice.

— O! noi ne cunoaștem, am răspuns zâmbind cu silă către Rus. Bonjour, mon cher; te știam la Hotin?

— Eri numai am venit, și mâne mă duc.

— Cum! așa degrabă ne lași? am adaos încrețind fruntea și ridicând sprâncenile, ca să-mi dau un aer mahnit.

— Slujba o cere, slujba militărească are mai multe neplăceri decât mulțămiri.

— Și mai vârtos în vreme de războiu. Pururea în buza tunului, siliți a bi-

vuacă supt un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai voștri, fără altă petrecere decât ceaiul și stosul...

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A ședeà fără treabă într'o cetate în tovărășia unui bătrân comandant plin de reumatismuri și de decorații...

— V'ați afundat în strategie, domnilor, zise doamna B., și nu luați sama că alergătorii au să plece.

Ofițerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întreat.

— N'aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., râzând; îmi vorbeà de fortificațiile cetății Hotinului. Nu știi însă cât m'a mulțămit întâlnirea voastră. Făceam o comparație între voi

când vorbești; tu atât de negru, el atât de alb: eră un contrast de minune.

— Văd că comparația nu-mi eră în favor.

— Oh! ești nesuferit. Taci, iată domnul P., unul din judecătorii câmpului ¹⁾.

Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenții.

— Cum? am întrebat.

— Toți se cântăresc cu cel ce se so-coate a fi mai greu, și celor mai ușori li se pune plumb pe șa, până ce sânt toți de o potrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m'a făcut ușor, pentruce să mă îngreueie cât un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

— Așa e regula.

¹⁾ *Judecătorii câmpului*, după franc. *Juges de camp*.

— Care socoți că va luà premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de câmp.

— Precum gândesc, Meleli va câștigă, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un straiu unguresc larg, în cât pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n'are nici cum aer călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judecă altfel. Dar aud chemându-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul aleargă, și gășind toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigând: *allez!*

Alegătorii plecară ca săgeata!.

.....
— Mă uit la vara dumitale, îmi zise doamna B. și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atât de tâ-

nără și atât de nenorocită! abia începuse a gusta dulcele unei căsătorii potrivite cu întâiul ei bărbat, colonelul D., tânăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră supt zidurile Silistrei. Acum acest al doilea...

— O! ea îl iubește.

— Nu mă îndoesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și câtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei, sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire, că acel vestit rege a Tebei era bătrân, și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! cu atâta e mai de tânguit, pentrucă în vrâsta înfocată a tinerilor simțiri, viața i s'a făcut o povară dureroasă.

— În adevăr, am luat sama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nici de cum. E desăvârșit orb. In zadar s'au silit cei mai iscusiți doctori ai Petersburgului și ai Odessei; nu l-au putut folosi, ci mai vârtos, pe lângă desnădăjduirea de a se vedeà vindecat, de care pătimeste moralul său, fizicul lui suferă într'atât încât pare că e un bătrân trecut!

O, Dumnezeuule!

Blăstemul O'găi se împlinì!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba.
Alergătorii veneau.

.

Doisprezece concurenți purceseseră, și numai cinci se înturnau. Curând și din aceștia mai rămaseră trei. Doi rivali erau acum; un armăsar negru și o iapă sură. Calul erà mic de trup, dar plin la foc; picioarele-i erà atât de delicate, încât păreau că numai

decât or să se frângă. Pe dînsul erà Meleli. El sta înfipt pe șa și atît de neclintit încât omul și dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul erà numai spumă; mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc, și aburi groși ieșiau din el. Fruntea călărețului șiroaie de sudoare; el legase frâiele de oblâncul șelei, și se ținea de coama cursierului.

Iapa sură pe care o încălecă un jochiu a nu știu cărui domn, erà mai mare decât armăsarul; trupul ei lungăreț o arătă că e fugariță. Intinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, și alergând alătura cu dînsul, suieratul largilor ei nări erà ca boldul unui pinten pentru armăsarul care atunci și mai tare se repezeà la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amândoi erau acum ca la cinci sute pași de țintă, când Meleli înfipse ambii

pinteni în coastele armasarului. Un sânge purpuriu văpsi pielea lui lucie ca atlazul și negru ca pana corbului. Rânchezând de durere se resuflă sfoarăind strașnic, zburli unduioasa coamă, și aruncându-se în zece copce, ajunse ținta nobilul dobitoc!

Indată îl urmă și iapa.

Hura! strigă gloata, bătând în palme.

Meleli priimi vasul de argint pe care erau săpate armăturaele Besarabiei.

Armăturaele acestea sânt: capul zimbrului moldav, țiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripile întinse.

Intovărășit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică înainte sunând marșul, Meleli intră în oraș.

Astă intrare triumfală se pomenește și se va pomeni multă vreme în capitula Besarabiei, precum se pomeneau

la Roma triumfele lui Cesar, August, ș. c. l.

.

— Ce Olgă, doamna mea, și ce blestem? Am întrebat.

— Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o diseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Ridicând storile îmi zâmbi, făcându-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce aveà în mână. Ochii miei a urmat careta până ce au perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, așteptându-mă.

Iată ce îmi spuse.

P. S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredințat fiind că cititorul îmi va rămâneà mulțumitor.

II

O L G A

SĂNT acum câțiva ani de când trăia în orașul nostru o tânără damă. Nimeni nu o știa de unde este și cine este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce pierise la Ostrolenco; alții adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoșteau, are procesuri ce îl țin la Petersburg; alții că e o vânturătoare, ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfârșit acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vr'o nenorocită păcătoasă, care venise să se spășească în urîtul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se află mai sigur pentru dînsa, erà că se numea Olga și erà poloneză.

Olga viețuîă foarte retrasă; rare ori o putea vedea cineva la grădina împărătească, citind supt umbra unui teiu. Mi s'a întâmplat să o văd odată, și n'o pot uita nici acum.

Inchipește-ți una din acele femei ce slujesc de îndreptarea naturei pentru toate slutele ce a făcut din greșală¹⁾. Figură nobilă și melancolică; niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atâta delicateță, încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătură tînjitoare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei se părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa avea acea desinvoltură, cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi. Intr'un cuvânt, oricare din aceste fru-

¹⁾ Expresie luată de doamna B. de la Balzac (N. A.)

mușeți în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțimânt de mirare sau un fior de amor. Ea se părea a nu avea mai mult de douăzeci de ani; dar câte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și înneguraseră o așa îngerească frunte! Văzându-ne mergând spre ea, trecu în altă alee, și se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d-lui Ipolit care îmi da brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă; brunetă și poloneză?

— Printre garoafele albe, de multe ori crește câte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă, și, zău! eu de aș fi în locul d-tale, aș căuta s'o mângâiu măcar pentru dragostea nației.

— D-tale ți-e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n'ai iubit, nici ai să iubești vreodată, pentrucă te-ai deprins a socoti amorul o zăbavă, nimic mai mult. Cât pentru mine, mă cutremur la singură idea de a iubi, pentrucă cunosc urmările acestei grozave patimi!

— Ah! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată făgăduesc a nu iubi niciodată.

— Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărîre? am curmat eu.

— Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunse ea tinzându-mi mâna... Eram fericit!

După puțin, doamna B. urmă:

Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căzute lângă copac; negreșit că Olga le pierduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămurì asupra misterioasei dame.

Luai tăblițele, le deschiseiu, și printre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsiu:

«On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un coeur né pour la vertu...»

Pe altă față:

«Occhi, piangete; accompagnate il core.

Che di vostro fallir morte sostiene».

Mai înainte:

«Vergessen Sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird».

Rousseau, Petrarca, Schiller, ce mozaic de poeți! am zis. Precum văd,

doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuiesc pe cine n'a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vreun Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

Ipolit nu m'ascultă, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliți. Amândoi păzeam tăcere gândind el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.

— Nu știu.

— D-ta însă vei fi?

— Poate.

— O! Tăblițile aste ți-au luat mințile.

Uitasem și Olgă și tăbliți, când, după vreo două luni, am întâlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știi că sau îndemnul meu, de care mă voiu căi toată viața, sau acele fatale tă-

bliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește și că este hotărît a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Iți cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se, este o mulțime de vreme de când n'am venit la d-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat răsând, și vreau s'o iert, căci mi-a răpit un prieten, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcù

în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar purure tristă, purure plânsă, mă teme, mă chinuește, îmi scoate sufletul cu atâta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tânguește-mă, doamna mea, și nu mă osândi. Simt, cunosc, văd că sânt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? Suferințele ce am tras de la sexul d-voastră mi-au stricat inima, a depărtat-o din cărarea acea înflorită pe care o visează o inimă de douzeci ani. Eu am acum treizeci și doi ani, și am cercat prea multe chinuri. Purure vândut de femeile care îmi jură un tânăr și vecinic amor, și apoi mă părăseau, lepădându-mă ca pe o modă veche, fără măcar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfârșit prin a le cunoaște și a le

prețui pentru aceea ce sânt: niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțămesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, și, îți rezic, jelește-mă, și nu mă osândi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s'o iubești pe cât te iubește, pentruce nu te destăinuești ei? pentruce o îmbrâncești, jucându-te, în râpa perirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, când singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfârșind, mă lăsă, ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi.

— Vara mea, colonela D.? am zis eu.

— Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dânsa și uitase pe Olga....

— Ah! oameni, oameni înrăutățiți! Vedeți o biată femeie nevinovată, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirele voastre o faceți de își calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea, ca să se arunce în brațele voastre, și apoi spre răsplata tuturor acestor jertfe o azvârliți cu dispreț zicând: *atâta e tot!*... cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți!...»

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresă la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis, râzând, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!

— Râzi, domnule, dar eu nu râd... Oh! ai un aer nestatornic, care mă îngrozește!

— Ah! am strigat, luând un aer cât am putut mai melodramatic, poți a mă judecă acest fel? Socotește că eu n'am încă treizeci ani și prin urmare sânt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în Papa Gobsec....

Balzac erà autorul favorit a doamnei B., care mulțămindu-se de acest bun martor, îmi zâmbì sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puțin urmă:

«Ipolit iubeà pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai erà acum pentru dînsul decât o supărare de care căută vreun mijloc a scăpà! Nu doară că tăgăduesc caracterul lui cinstit și nobil; din potrivă știind câtă delicatețã are în suflet, nu-l osândeam ci îl jeleam, și plângeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoșteam și caer,

jertfă unei crude fatalități, erà silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbeà cã Ipolit o sã ia pe colonela D. Pe mine însã inima nu mã lãsà a crede la atâta necredință. Imi pãreà grozav a-mi închipui amorul atât de nedrept, încât sã voiascã a-și stricà el însuși lucrările lui.

Intr'o zi, aflându-mă singurã acasă, îmi vestirã pe doamna Olga. Astã vizitã îmi pricinui mirare, cãci precum am zis, noi abia ne cunoaștem. Deși eram negata, am luat un șal și am primit-o.

Pare cã o vãd! nu erà acum Olga, acea pe care cu cinci luni în urmã o văzusem atât de frumoasã, deși palidã, la grãdinã; fața ei erà atât de slabã... atât de schimbatã. Pelița ei semãnã cu batista subțire, fãrã pic de viață; o moarte se vesteà în ochii ei

scânteietori. Ar fi zis cineva că este o statuie de marmură, ieșită din mâinile lui Canova.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mână — mâna ei ardea — și am pus-o lângă mine.

— Ah! doamna mea! îmi zise, și glasul ei eră înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sânt foarte nenorocită!

Lacrimile îi umplură ochii.

— Linștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțeleg! în adevăr ești foarte nenorocită!

— Așa e că se însoară? strigă ea cu glas speriat sculându-se; așa e că mă lasă? O Dumnezeu! îndură-te!

— De D. Ipolit vorbești, doamnă? zic că o să se însoare, dar nu cred că poate fi într'atât de crud. Și în sfârșit, fiind aceasta, pentruce să te mâhnești? Se vede că e nevrednic de amo-

rul d-tale. Un nestatornic se desprețuește și se uită.

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pe semne d-ta nu știi, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfârșit? Pe semne d-ta n'ai iubit, doamnă? Nu știi ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă odată am iubit, și acel întâiu amor m'a nenorocit, acesta mă omoară. Voiu muri negreșit... El erà bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase! Căci în adevăr el vorbește a mă lăsa... Oh! îl voiu omorî și pe el și pe soția lui!..

Infurierea ei m'a îngrozit. Erà de o frumusețe fioresă. Astfel trebuie să fi fost Didona când hotărî a se îngropa supt ruinile Cartaginei. M'am sculat.

— Te spariu, doamna mea — îmi zise după puțină tăcere — iartă-mă!

Când ai ști cât foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stinge!... Știu că d-ta îi ești prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osândă! Zi, fă, mijlocește să nu mă lase!

— Și ce pot sfaturile mele, când lacrămile d-tale nu folosesc? am zis.

— Ah! când gândesc că eri, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui, că mă iubește și că va fi al meu!... Oare Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsnetele cerului s'au stins?... Pentrucă mi s'a jurat, doamnă, în mii de rânduri. Eu însă mă temeam de amorul lui! De câte ori îmi spuneă că mă iubește, vorba asta mă umplea de fiori. O presimțire amară îmi ziceă

că omul acesta, care-l vedeam jurându-se pe ochii lui dinaintea icoanei și luând martură Dumnezeirea cu atâta ușurătate, este un trădător. Lacrămile ce vărsă la genunchii miei mă speriau; inima îmi spunea că sânt mincinoase. Și însă, ființă ticăloasă ce sânt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea în brațele ce erau să mă vândă!... Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acelea! Aș fi murit norocită, și n'aș fi silită acum a-l blestemă și a plânge!

Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tânăr om de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s'ar fi stânjenit cât de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cât pentru mine, neștiind cum s'o mângâiu, am început și eu a plânge. Ea urmă:

— Hotărîsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului, cărui va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tânără, bună, simțitoare; poate că s'ar fi îndurat la nenorocirea mea. Ah! i-aș fi spălat picioarele cu lacrimi, și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cunună cu el; dar în minuta când voiam a mă duce, puterile m'au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărît să viu la d-ta. Știu că el te stimă, știu că ți-e prieten; d-tale ți-e milă de mine, d-ta ești bună, plângi... fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mântuește-mă!...

Și biata femeie îngenuchiase dinaintea mea, și îmi sărută mânilor fără să poată articula un singur cuvânt de greutatea suspinelor. Eu plângeam ca

și ea, și cine ne-ar fi văzut în momentul acela, n'ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M'am dus la scriitorul meu și am scris lui Ipolit, ca îndată să vie la mine. Am sunat, o slugă intră cu un bilet în mână.

— Du acest răvaș la D. Ipolit P., i-am zis; să-l găsești numaidecât.

— D. Ipolit e la doamna colonel D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis: dar Olga îl luase mai înainte. O văzuiu tremurând când citea. Deodată țipând strașnic scăpă biletul și ieși repede.

In bilet scria:

«Doamna B. este rugată și binevoiască a veni la 5 ceasuri diseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d-lui Ipolit P. cu d-na colonel D.».

Ceasornicul arătă patru. Abià aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea erà la biserică când am intrat. M'am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbenarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară și sudoarea rourà melancolica lui frunte. Se cunoașteà că se luptà în sine musttrarea cugetului și presimțirea. Dimpotrivă, câtă senineță pe fața tinerii lui soții, câtă bucurie, câte nădejdi de fericire!

Ceremonia se sfârșise. Toți felicitau pe tinerii soți gătindu-se a-i întovărăși acasă. In momentul acela văzuiu pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S. care ședeà lângă mine.

— Ce este? l-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s'a otrăvit. Și ieși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

«Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre, se va pune fantomul acelei ce s'a ucis din pricina voastră».

O greutate îmi apăsă inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii miei. Mi se părea că biserica se învârtește cu mine, și niște luciri scânteioase umblau împrejurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m'am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cât ținù astă fantasmagorie, căci când m'am deșteptat eram singură în biserică. Tremurând și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră, și că ei veneau de la Olga, pe care când ajunseră, au fost găsit-o moartă.

.

Abiã trecurã patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi, și el se bolnãvi de ochi. Curând i-au lipsit vederile, și blestemul Olgăi se împlinì. Acum e orb. Simțirea nenorocirii lui, muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său, i-au atacat sănătatea, și în vârstã de treizeci și cinci ani așteaptã și dorește moartea ca o fericire.

Iatã isprãvile d-voastrã, domnule. Ah! ferice cine nu iubește și nu simte!»

Doamna B. oftã; eu nu mai rãdeam.

III

TRISTEȚĂ

VIIND la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau câte o supãrare. Una un proces, alta

niscaiva vești politice mahnicoiase. In sfârșit una mai mică îmi spuneà că mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta erà o frumoasă fată care credeà că o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sârmană copilă! De ți-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te înșel ca un ticălos. Nu, nu sânt eu vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n'ăș sedeà ferecat în lanțele doamnei B., femeia asta neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m'ar întrebà ce mai fac: veselă, zburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o veșnică dragoste, și întrebându-mă când mă întorc la Iași. Nu; eu nu voiu să fiu iubit astfel. Voiu o femeie cu ochii plânși, cu fața mahnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și însă merit eu oare un asemenea amor, eu care tot focul amorului tânăr, tot delirul juneței cei mai înflorite le-am cheltuit în ademenirile unei cochete?...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva și acela nu mai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tânăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este fericit; inima lui fragedă și curată ia o opinie încântătoare pentru amor, iar de se face parte unui suflet fățarnic și trădător, atunci pierde toată iluzia și în locul fericirii, capătă pismă și împietrire.

Oh! când ar voi femeile să știe ce înaltă solie au primit de la cer; când ar voi să știe că sânt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieții noastre, fără îndoială că iubirea lor n'ar ține numai

până ce usucă sărutul nostru de pe buzele lor!

Eu totdeauna am gândit că îngerul păzitor pe care Provedința l-a dat fiecărui om, nu este decât femeia căreia el a jertfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele să intre într'o inimă plină de iubire îndoiala și ura?... O! nu sânt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea seamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima... Voiești a fi iubită? găsește vreun înger precum ești tu!...

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta erà o poftire la prânz pe a doua zi de la D. Ipolit. Răvașul erà scris de soția lui. Dedesubt scria: *vom fi numai noi.*

Mă invità la masă! Și ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese Doamna B.? Să văd un

om lipsit de simțul cel mai scump; care este într'o vecinică noapte; pentru care soarele n'are raze, nici câmpul flori. Un om care iubește cu tinereță pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedeà. Și ea oborîtă supt apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată aflà un cuvânt cu care să-l poată mângâia, și gândind la acel întâiu pre care moartea i l-a luat; văduvă de doi bărbați (Ipolit se puteà socoti ca mort) la 21 de ani, în cea mai înflorită frumuseță! Am răspuns cerându-mi iertare și pretextând o pricină însemnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plâng și nu puteam. Am deschis fereastra. Cerul erà turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el, lăsând în urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; câteva stele pribege se

iveau unde și unde printre nori. Ve-deam orașul adormit desfășurându-se supt mine ca o mare umbră. Liniștea domneà pretutindeni, numai inima mea erà turburată. Curând, un vis deștept îmi înfățișă toate întâmplările vieții mele, dela 17 ani, când am pierdut pe tatăl meu, când am rămas singur în lume, și până la 26. Gândeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, gândeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gândeam la toate acele ființe pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întâiu, până la copila care-mi scrià, până la doamna B. pe care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecând pe dinainte-mi frumoase, vesele, triste, plânse, râ-zânde...

Tunetul vuià în depărtare; cerul acum se învăleà cu o haină posomorîtă;

stelele piereau pe rând. De-aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturei, dar temperatura avu pururea o deosebită influență asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește; din împrăștiată o vreme urâtă mă întristează: în adevăr, gândeam, dacă Englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de câteori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaua Olgăi? poate că aceea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gazda întrebă de nu vrei a cină?

— Nu vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra ; vremea e turbure, curând o să tune.

— Și apoi?

— Știu că d-tale nu-ți place tunetul.

— Așa este când e aproape și când trăsnește ; dar când vuește în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de strașnic, adăogă, blăstematul, groznic tunete o să avem ! trebuie să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcui să mă trag de la fereastră. Inturnându-mă, văzui pe gazdă cu șervetul pe mână.

— Dacă domnul va să cineze îmi zise el, i-am gătit un *hulodnoi* minunat, *blinee* cu icre fierte în unt și...

Singur numele bucatelor erà de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea erà un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros. In junia sa se

vede că fusese bălan, căci ochii lui aveau încă o ușure văpsea de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o zbârcitură arată că pentru el viața n'avusese zile negre.

— De mult ești însurat, moșule?
I-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieți și o fată.

— Și unde sânt?

— Doui slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar*, și fata mea trăește la Tulcin. O! Sașa mea...

— Sașa? ce va să zică Sașa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

— Sașa mea — urmă moșneagul — e damă mare; am măritat-o după un cinovnic dela Tulcin. Bărbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule,

aceea e femeie; mai înaltă cu două palme decât mine. Seamănă bunului său, care a fost grenadir, și groasă cât mine. Și apoi, frumoasă, roșie ca un bujor; numai când erà mică a căzut din scrinciob și de atunci e cam șchioapă; vărsatul a stricat-o puțin, și i s'a scurs un ochiu. — Și învățată, domnule, ca un diac. Scrie, cetește groznic. Când a fost astă primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu a ceti.

— Trimite-mi-le să le văd, am zis.

Acesta erà Florian tradus rusește.

— Cetește tu și eu voi ascultă, am zis lui Ivan. El începù:

«După ce alergă dela o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio și la Galatea, cânele începe a alergă prin măgură; și se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge și trece lângă păstorite»...

— Deschide în alt loc.

— «Estela se roși uitându-se la măică-sa. Margareta îi dă voie să primească prezentul, și păstorița stă încă nehotărîtă. La urmă, c'o mână tremurândă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului...»

— E! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Văzând că pastoralele d. Florian nu mi pot împrăști melancolia, m'am culcat; însă de abia apucasem a adormi, și un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într'un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu lumânări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stând la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonând aria din vodevilul rusesc:

Kozacă stihotvoretă. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gât, și Sașa sărea schiopătând și strâmbându-se. Nu știu cât ținù acest potpuri de vedenii, căci când am deschis ochii, erà ziua mare.

IV

CÂTEVA RĂVAȘE

ERA câteva luni de când mă înturnasem la Iași. Vârtejul societății, procesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într'atât, încât neaflând minută de răgaz, am fugit la țară; însă acolo, singurătatea, aerul curat, privirea naturei, deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B. In zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atât de înflorit. El se ținea de mine, și mă făcea a cercă toate chinurile despăr-

țirii. De mă duceam la vânat mi se părea că răsunetul puștii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voiam să citesc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor, și în orice frază găseam o expresie a doamnei B. Ne mai putându-mă lupta, am scris să-mi vie pașportul. Am lepădat toate romanțele, și m'am apucat de cetit pe Tucidid și pe Xenofon. Dumnezeu să mă ierte și pe mine și pe acești vestiți și limbuți autori! Nededat în strategie, n'am putut prețui nici frumoasa retragere a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge, și fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. Imi erà drag cazacul. Au nu erà și el de acolo de unde erà doamna B.? Aflam multă poezie în nasului turtit și ochi mici,

și multă armonie în strigătul monoton: *cto idiot?* ¹⁾

Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Imi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, aceasta e limbajul adevăratului amor! Laconic și înfocat. Doamna de Sevigné și Ninon de Lenclos niciodată n'au putut scrie astfel. Ah, cât m'a iubit de strașnic! Și eu care socoteam că e o cochetă și...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pașportul și două scrisori cu timbrul Chișinăului. Cunoscuu pe adresa uneia slova doamnei B. Tremurând de fericire am deschis-o. Iată ce-mi scria:

«Prietenul meu! Sânt foarte nenorocită! Aud că te gătești să vii iară

¹⁾ *Cto idiot?* = Cine vine?

în Basarabia, și nu știi cât m'a supărat vestea aceasta...»

Inceputul erà original.

— «Te-ai fost dus; gândeam că mă vei fi uitat. Ah! când ai ști cât te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar când ai ști cât sânt de nenorocită! De când te-ai dus, toate nefericirile m'au împresurat; am pierdut pe Bibi! Inchipuește-ți că se vede că-i dase supa fierbinte sau cine știe ce. Pe la miezul nopții aud un grozav hârcăit pe canapeluța unde el dormea. Sar din așternut. Ce să văd? bietul Bibi erà în spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrămători! Cum se vârcolea în brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul erà în cele de pe urmă minute. Ne mai

știind ce să fac, i-am turnat pe gât câteva linguriți de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! trebuia să-l vezi cum urlă, cum se zbugiumă! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Când a venit doctorul îl găsi mort, și pe mine leșinată... Lacrimele mă opresc de a-ți mai scrie, dar te rog încă odată de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoști. Când ai ști cât sânt de nenorocită!

«P. S. Rupe scrisoarea aceasta».

Am scăpat scrisoarea din mână și am deschis pe cealaltă.

«Prietenul meu! Tu mă întrebi atâte lucruri deodată încât nu știu la care să răspund mai întâiu. Văd însă că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B.; așa dar de dînsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentrucă

știi că m'ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de siguranța mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presustvii (tribunali); și cu venirea ta (care cred că va fi în curând) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decât tine, pentrucă pe dînsul amorul nu-l târâe de nas după doamna B.

«Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? Cum suferă depărtarea ta, și dacă durerea-i s'a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cât vei trăi înșelat de femei. Mângâie-te simțitorule Werter, Șarlota ta nici a murit, nici s'a înjunghiat, nici și-a făcut samă, nici s'a bolnăvit (decât numai când i-a murit cățelușul), ci din împotrivă, a doua zi s'a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de lănceri...»

— Fecior! dă-mi șipul cu *eau-de-Cologne*.

— N'avem aici la țară *o-de-Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață...

«S'a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de lănceri. Tu îl cunoști; locotenentul Arsenie Timofeevici J. Iți aduci aminte cum râdeam de dînsul că șade ca o fată mare cu ochii plecați, și când vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet și al lui de oștean, și el te numeà *ucionaia golova*¹⁾; tu de când ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, bălan mai mult decât toți bălanii, e frumos în felul lui, și e în stare a se bolnăvi dacă ar vedea că

¹⁾ *Ucionaia golova* = cap învățat.

un fir de păr dintr'un favorit e mai lung decât celălalt. Aceea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Inchipuește-ți că el este cel întâiu mazurist din toată noua Rusie, și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sârmane filosof, nu poți face o singură antreșă; stângăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s'a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n'am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pe doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pe care tu îi asemănai cu viorele înrouate și — cu câte alte cele. Nu tăgăduesc că în seara aceea, ea erà de minune: aveà un aer așa de dulce, așa de încântător, așa

non so che; un aer care ziceà: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc! Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o priveà cu amor și înfocare zicându-și între ei: cât e de frumoasă! Se începù mazurca. D-na B. jucà cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Erà în elementul ei, și fiindcă știu că-ți place stilul poetic, o voi asemănà cu Atalanta alergând pe luciul valurilor. In-suși guvernatorul se sculă de la cărți și veni s'o privească. Rușii strigau: *prevoshodno!*¹⁾ Moldovenii: minunat! Pe lângă ea, toate celelalte femei erau slute. Asta nu e puțin când o zice o gură indiferentă, mai ales când — știi — că la noi sânt multe frumușele. Toată sara n'a vorbit decât cu Arsenie Timofeevici, n'a văzut decât pe Ar-

¹⁾ *Prevoshodno* = admirabil.

senie Timofeevici, n'a dansat decât cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de vals cu dînsa, eu care n'am dansat de patru ani. In învîrtirea valsului am pomenit numele tău. Ghicești ce mi-a răspuns? — Nu-l văd la bal. A! uitasem că s'a dus!... Cum îți pare, prietene? Răspunsul e de minune. In scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băiatul nu e așa prost cât seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa; iată ce-i scria: «Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el, (acela ești tu), gândul meu erà tot la tine de când te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *dușinca*¹⁾, mă jur pre ochii acești care zici că îți plac, șcl. șcl.»

¹⁾ *Dușinca* = sufletele.

Ticăloasa! se jurà pre ochi, nu gândea la Ipolit!...

«Rusul însă n'o iubește, și cocheta face pe nevinovata. S'o vezi cât s'a făcut de bisericoasă; șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, șcl.»

Trebue să aibă cineva 26 ani, și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! In scrisoare erà un post-scriptum:

«După o îndelungată suferire, în sfârșit, Ipolit a murit...»

Hârtia îmi căzu din mâni, și ochii mi se umplură de lacrimi aducându-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul, afumând pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărâmele

scrisoarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridică și apoi pieră cum pierise amorul ei, am zis slugii mele să afume odaia cu hârtiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

— Bine; apoi?

— Apoi să zici să-mi înșale calul, și să te gătești să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărta clătinând din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptând calul, m'am dus la malul Prutului. Cazacul cunoscându-mă, mă salută. O! cât mi-a părut el de slut! Eu m'ampus pe țarm și sfârșiind pasportul, aruncam, bucățelele în apă, zicând: ce viclenie! să mă uite pentrucă nu mai sânt față, pentrucă nu

Știu mazurca, pentru că nu port epolete, pentru că nu's bălan. Să-mi zică fără pic de mustrare a cugetului ca nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uită toată viața? Va să zică, că mai mult iubeà pre cățel? Bine zice prietenul meu că sânt oameni meniți a fi cât vor trăi înșelați de femei.

În vremea aceasta calul erà gata. Indată purceseiu ca un duh de spaimă îmboldit de ferbințeala frigurilor, și când mă deșteptaiu din amețeala mea, văzuiu calul numai spumă și coastele lui sângerate de pinteni.

— Ivane, unde sântem?

— Intrăm în Iași. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vreo se-hăstrie, să fug de lume, și mă treziiu în Iași.

Inserà. Abia avuiiu vreme a-mi schimbà hainele ca să nu scap reprezentăția de la teatru.

Se da: *Est-ce un rêve?*

1836, August

NB. Trecuseră 22 ani, de când nu fusesem în Besarabia, când, în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău. In sfârșit, eram să văd locuri dorite, rude, prieteni ce nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om! In călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, și mi se părea că privesc pe Meleli călare și pe doamna B. valsând cu ofițerul de lănceri.

Erà dimineață când am intrat în oraș, m'am dus la vechea mea gazdă, unde mă așteptà cea dîntâiu deceptie.

În locul moșneagului dela 1825 atât de roș și de vesel, mă întâmpină un Neamț sarbăd și flegmatic, care cârmuiă birtul.

Luaiu un fiacru și vizitaiu orașul, pe care îl găsiu sporit în mărime, de nu și în frumuseță.

La urmă mă hotărîiu să mă duc la doamna B. Nu știu pentrue, cum pu-seiu acest gând, inima începù a mi se bate, și simțiiu o neliniște oarecare. Erà aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atâta timp, se petrecuse atâtea întâmplări, încât nu puteà fi alta decât acea impresie a tinereții, care rămâne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunță. Intraiu îndestul de uimit într'un salon unde mă așteptà o nouă decepție. Găsiu o băbuță zbârcită, încunjurată de căței și

de motani, care după ce cu politețã mă învitã lângã dînsa, îmi prezentã o prizã de tabac! Niciodatã n'aș fi gâcit cã bătrîna asta ce purtã ochelari și prizã tabac, erã frumoasa doamna B., odinioarã fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochelari?

— Ce? ai pleșuvit?

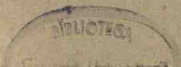
— Tragi tabac?

— Ți-au cãzut dinții? șcl. șcl.

Dupã o convorbire atît de prozaicã, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfârșit prin a rãde noi însuși de noi, și a ne mîngâia de poznașele isprãvi a timpului.

Am petrecut douã sãptãmâni vesele în capitala Besarabiei, unde am gãsit cea mai bunã primire și cea mai cordialã ospetie.

1857, Maiu.

VERIFICAT
2007

174 0.000000
174 0.000000
174 0.000000
174 0.000000

CUPRINSUL

INTRODUCERE	5
ALEXANDRU LĂPUȘNEANU	15
SOBIETȚHI ȘI ROMÂNII	71
SCENE CONTEMPORANE	87

